

Capitolul 4

Programele de asistență socială – un pas spre reintegrarea persoanelor private de libertate

Potrivit lui Diane Young, recunoscută ca fiind unul dintre cei mai buni specialiști din SUA în problematica asistării deținuților, în sistemul de justiție din orice stat al lumii, este nevoie de un număr mai mare de asistenți sociali încadrați în sistem. Recomandarea ei este ca asistența socială să se implice mai activ în procesul de reintegrare a persoanelor private de libertate sau a celor care tocmai s-au eliberat. (White, B., p.331)

Asistenții sociali din sistemul corecțional sunt învățați în mod clasic să diagnosticheze și să evalueze riscurile comportamentelor disfuncționale, legile minorilor și a adulților, structura și procedurile sistemului penal, intervenția în situații de criză și protocoalele de tratament pentru persoanele ce au suferit o traumă, precum și tratamentele de sănătate mintală furnizate deținuților, dar și victimelor acestora.

Constrastul dintre terminologia justiției penale – pedeapsă, toleranță zero, personalitate delicventă – și cea a asistenței sociale – justiție socială, competențe culturale, empowerment etc. – fac să ne gândim că cele două sisteme nu au nimic în comun. Pentru ca aceste două câmpuri profesionale să coexiste trebuie să fie unite de o paradigmă a schimbării.

Tensiunea dintre controlul social și suportul social este un fapt neîntrerupt și necesar cu care profesia continuă să se lupte. Probleme ca sărăcia, sexul, etnia, handicapurile, violența domestică, problemele de sănătate mintală, părinții cu probleme adictive, se intersectează cu asistența socială

judiciară. Timp de decenii asistenții sociali au dezbătut problema de a ajuta sau nu clienții involuntari. Un grup tot mai numeros de asistenți sociali dedicați problematicii judiciare au navigat, au pledat și au învins obstacolele ivite clienților lor din sistemul judiciar. Asistenții sociali din sistemul judiciar fac tot posibilul de a se adapta constrângerilor sistemului judiciar, militând în același timp pentru reabilitarea persoanelor delincvente.

Provocarea profesională a specialiștilor asistenței sociale este de a descoperi căi pentru a realiza strategii corecționale mult mai consistente ținând cont de etica justiției sociale și de a participa la planificarea și implementarea justiției restaurative sau a altor inițiative progresive. (White, B., p.333)

Asistența socială din sistemul judiciar caută să educe profesioniștii legii despre nevoile persoanelor aflate în conflict cu legea și despre necesitatea existenței serviciilor sociale în sistem. Asistenții sociali din sistemul judiciar îi asistă pe profesioniștii sistemului în multe situații:: intervierea victimelor și a martorilor unei infracțiuni; lucrează cu experții în sănătate mintală pentru a vedea dacă clienții lor au capacitate mintală suficientă de a face față unui proces penal, iar în străinătate ei sunt adesea experți care pot fi audiați în timpul procesului penal. (Barker, R.; Branson, D; p.3)

Asistența socială în penitenciar se bazează pe un personal competent, încrezător în propriile cunoștințe și dăruit cauzei pentru care luptă.

Evaluarea și managerierea riscurilor sunt aspecte importante a asistenței sociale derulate în penitenciar, în special în cazurile deținuților agresivi. Funcțiile managementului riscului includ prevenirea suicidurilor, suport individual pentru deținuții vulnerabili etc.

Un alt aspect important este legat de bunăstarea deținuților, încercându-se limitarea stricăciunilor asupra individului în timpul încarcerării, acest lucru cerând o implicare constructivă în cele mai multe dintre cazuri atât

din partea profesionistului, cât și din partea persoanelor private de libertate.

Lucru cu grupul

Programele desfășurate cu grupurile implică asistentul social în diferite grade, ce diferă de la instituție la instituție. Lucru în grup se adresează rezolvării problemelor comune unui anumit număr de deținuți (de exemplu, managerierea furiei și anxietății) sau a unor probleme specifice (consum de droguri, comportamente sexuale aberante etc.). Programe testate și încercate sunt disponibile în fiecare arie problematică ce necesită lucru în grup, însă aceste întâlniri trebuie dublate de întâlniri individuale și de suport pe tot parcursul perioadei de încarcerare.

Lucru individual cu deținuții

Lucru individual cu persoanele private de libertate se întinde de la rezolvarea problemelor familiale și păstrarea contactului cu exteriorul, până la dobândirea de abilități și cunoștințe practice pentru o reintegrarea mai facilă după eliberarea din detenție.

Nu este întotdeauna ușor pentru persoanele private de libertate de a intra în legătură cu personalul departamentului de intervenție psihosocială, în special în închisorile aglomerate (cum este cazul închisorilor din țara noastră), unde în marea majoritatea a timpului deținuții stau în celule.

Asistența socială penitenciară necesită aceleași deprinderi și abilități de lucru, ca și asistența socială desfășurată în comunitate cu persoanele care au comis infracțiuni, dar este nevoie și de o serie de abilități de lucru specifice mediului penitenciar. (Williams, B., pp.269-270)

În următoarele două subcapitole vom încerca să realizăm o trecere în revistă a programelor de asistență socială derulate în anul 2008 în Penitenciarul Iași și Bacău,

precum și o radiografiere a serviciilor asistențiale oferite deținuților aflați în custodia penitenciarelor daneze.

4.1. Programe de asistență socială în Penitenciarul Iași și Penitenciarul Bacău

Penitenciarul Iași avea la data de 7 iulie 2009 un indice de ocupare de 89,94%, ceea ce înseamnă ca se aflau în custodie 1323 de deținuți, dintre care 176 minori. (www.penitenciaruliasi.ro).

Penitenciarul Iași este o închisoare cu regim de maximă siguranță, în care se regăsesc toate cele patru regimuri de deținere: deschis, semi-deschis, închis și maximă siguranță. Penitenciarul ieșean are și o secție de deținere femei, cu o capacitate de deținere variabilă.

Serviciul de Asistență Psihosocială din cadrul Penitenciarului Iași are o echipă formată din trei psihologi și doi asistenți sociali, din care un asistent social îndeplinește și funcția de șef serviciu.

Asistenții sociali din penitenciar derulează o serie de programe, menite să resocializeze persoanele private de libertate aflate în custodia Penitenciarului Iași și de asemenea să îi pregătească pentru momentul liberării.

În cele ce urmează vom face o scurtă trecere în reviste a unor programe desfășurate de-a lungul ultimilor doi ani de către specialiștii serviciului de asistență psihosocială din Penitenciarul Iași. Prezentarea acestor programe ne va ajuta în partea a doua acestei lucrări, când vom analiza impactul pe care programele de asistență socială le-au avut asupra persoanelor private de libertate.

a) Programe informative/evaluative și de intervenție socio-familială

* PROLIB – pregătirea deținuților în vederea reintegrării socio-familiale. Scopul programului este de a sprijini persoana privată de libertate în vederea reintegrării sociale, prin consolidarea abilităților sociale, prin

IMPACTUL PROGRAMELOR DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ

informarea despre integrarea socială prin comportament prosocial, prin sprijinirea persoanelor private de libertate în menținerea legăturii cu familia etc. Populația țintă este formată din trei categorii de persoane private de libertate și anume un grup închis alcătuit din persoane private de libertate care mai au de executat 3 luni de detenție până la intrarea în comisia de liberare condiționată; un grup închis săptămânal format din deținuții care au fost admiși pentru comisia de liberări condiționate și un grup deschis format din persoanele private de libertate care nu mențin deloc legătura cu familia sau cu alți membri ai grupului de apartenență.

* CINE AM FOST ȘI CINE SUNT – program de evaluare socio-familială inițială a persoanelor private de libertate nou depuse în penitenciar. Scopul programului este acela de a identifica nevoile persoanei private de libertate nou depuse în penitenciar în vederea individualizării intervenției specialiștilor pentru a asigura o tranziție/adaptare eficientă de la starea de libertate la cea de detenție. Populația țintă este formată din persoanele nou depuse în penitenciar, respectându-se categoriile impuse de diferențierea pe vârstă și sex: minori, femei, bărbați.

* EU ȘI CEI DIN JURUL MEU - program adresat minorilor din penitenciar. Scopul programului este de colaborare cu ceilalți membri ai echipei pluridisciplinare (psiholog, preot, educator) în vederea asigurării unei intervenții eficiente pentru reducerea vulnerabilității sociale și a riscului de recidivă pentru deținuții minori. Populația inclusă în program este formată din minorii aflați în custodia Penitenciarului Iași.

b) Programe informativ/formative de asistență socio-familială

* PAȘAPORT PENTRU ELIBERARE – program de formare/dezvoltare a abilităților sociale. Scopul programului este de a sprijini persoanele private de libertate în vederea reintegrării sociale, de a crea condițiile de autoevaluare și reconsiderare a propriilor posibilități și resurse de a se reintegra în societate. Populația vizată a fost alcătuită din persoanele private de libertate, motivate pentru schimbare și care au manifestat interes pentru participarea la program.

* AM SĂ FIU O MAMĂ PREGĂTITĂ PENTRU TINE – program adresat persoanelor private de libertate femei. Scopul programului a fost de valorizarea a statutului de părinte și recuperarea reperelor parentale.

* CUM AȘ PUTEA FI UN BUN SOȚ, UN BUN PĂRINTE, UN BUN CETĂȚEAN? Scopul programului a fost acela de optimizare și cultivare a unor principii care stau la baza vieții sociale. Populația țintă a fost formată din persoane private de libertate condamnate la pedepse mari din regim de maximă siguranță; deținuți cu grad sporit de risc din regim de maximă siguranță și persoane condamnate pe viață. Toate aceste grupuri au fost de tip deschis.

* DEȚIN INFORMAȚIE, AM TOTUL – program adresat persoanelor arestate preventiv. Programul a avut ca scop identificarea statusului și rolului în societate, familie și cu particularizare pe locul de deținere, venind în întâmpinarea persoanelor private de libertate, sprijinindu-le în identificarea locului unui individ între semenii săi. Populația țintă a acestui program a fost alcătuită din persoanele private de libertate arestate preventiv.

c) Programe de consiliere de grup

* UN PĂRINTE INFORMAT, O FAMILIE SĂNĂTOASĂ – program adresat deținuților aflați în regim de maximă siguranță și arestațiilor preventiv care sunt părinți. Scopul programului a fost responsabilizarea persoanelor private de libertate în vederea formării unei culturi afective, sexuale și morale care să asigure bazele unui comportament socio-familial matur. Programul s-a desfășurat pe durata a 12 ședințe de lucru, o ședință pe săptămână, cu o durată medie de 45-60 de minute.

* PĂRINȚI ȘI DUPĂ GRATII. Acest program și-a propus oferirea părinților care execută o sentință privativă de libertate sprijin în înțelegerea și asumarea responsabilităților care le revin cu privire la creșterea și educarea copiilor lor și sublinierea importanței rolului lor în dezvoltarea copiilor. Grupul țintă a fost format din persoane de libertate femei-mame- grup deschis și persoane private de libertate bărbați – părinți – regim închis – grup deschis.

d) Proiecte de scurtă durată (o zi) care au marcat diferite evenimente

* VIZITĂ SOCIALĂ ÎNTRE PERSOANELE PRIVATE DE LIBERTATE FEMEI ȘI COPIII ACESTORA PRILEJUITĂ DE ZIUA DE 1 IUNIE.

* SĂRBĂTORIREA ZILEI SFINȚILOR PETRU ȘI PAVEL, OCROTITORII PENITENCIARELOR DIN ROMÂNIA.

* VIZITĂ SOCIALĂ DESFĂȘURĂTĂ CU OCAZIA CRĂCIUNULUI PENTRU PĂRINȚII DE PE REGIM ÎNCHIS, DAR ȘI SECȚIA DE FEMEI.

Acestea sunt doar câteva dintre proiectele desfășurate pe parcursul ultimilor doi ani de către asistenții sociali din Penitenciarul Iași, proiecte menite să ducă la resocializarea persoanelor private de libertate aflate în custodia penitenciarului amintit mai sus.

Penitenciarul Bacău este un penitenciar de categoria I care deservește județele Bacău și Neamț, având în custodie la data de 9 septembrie 2009 un număr de 938 de persoane, din care 19 de minori. (www.penitenciarulbacău.ro)

Penitenciarul Bacău a devenit de la sfârșitul lunii februarie 2009 penitenciar închis și de maximă siguranță, ceea ce înseamnă care are în custodie deținuți ce au de executat pedepse mai mari de 5 ani sau care din motive disciplinare își execută pentru o perioadă de timp sentința în regim închis sau de maximă siguranță.

Dacă Serviciul de Asistență Psihosocială din cadrul Penitenciarului Iași stă relativ bine în ceea ce privește resursa umană specializată, nu același lucru se poate spune despre serviciul omolog din Penitenciarul Bacău. În timp ce în Penitenciarul Iași dispune pe același tip de serviciu de 3 psihologi și 2 asistenți sociali, Penitenciarul Bacău are doar un psiholog și nici un asistent social. Unele dintre atribuțiile asistentului social sunt preluate fie de către educatori, fie de către preot, persoane ce încearcă prin eforturi uriașe să suplinească această lipsă.

Din cauza acestui fapt oferta programelor de asistență socială este aproape inexistentă. Singurele programe care au o parte asistențială sunt programul PROLIB și programul de evaluare socio-familială inițială a persoanelor private de libertate nou depuse în penitenciar. Aceste programe sunt efectuate de către educatorii din cadrul Serviciului de Educație. Din cauza lipsei personalului specializat în asistența socială, intervențiile asistențiale se fac trunchiat, într-un mod erupist, făcând ca problemele de natură socială a persoanelor private de libertate să se adâncească și să se cronicizeze.

4.2 Programe de asistență socială existente în sistemul penitenciar danez

În anul 2007 populația carcerală daneză se ridică la cifra de 3646, în timp ce în țara noastră se înregistrau încarcerări 29 390, în ambele cazuri înregistrându-se o scădere față de anul 2006. (www.epp.eurostat.ec.europa.eu).

Raportul de activitate pe anul 2007 a Serviciului Închisorilor și Probațiune arată că au avut alocat un buget de 2,5 bilioane de coroane daneze. Cheltuielile sunt mai mari în închisorile închise, unde costurile pentru întreținerea unei persoane private de libertate ajung la 1937 de coroane daneze pe zi. Costurile într-o închisoare deschisă se ridică la suma de 1038 de coroane daneze pe zi, iar într-o închisoare locală la suma de 1059 coroane daneze pe zi.

Dacă în România sunt închisori în care nu există nici un specialist în asistență socială, nu același lucru se poate spune și în cazul Danemarcei. Fiecare închisoare are cel puțin 3 asistenți sociali la 80 de persoane private de libertate, cea mai mare închisoare nedepășind cifra de 600 de persoane private de libertate aflate în custodia sa.

Începând din ianuarie 2007, în închisorile daneze au fost introduse o serie de programe pentru persoanele dependente de droguri, 3 dintre aceste programe fiind acreditate de către ministerele de resort care se ocupă cu prevenirea și tratarea dependenței de droguri. Potrivit acestor programe persoanele private de libertate care mai au de executat cel puțin 3 luni din pedeapsa primită și care au solicitat suport în acest sens, vor intra în program la cel mult 2 săptămâni de la data la care și-au anunțat intenția. (Kriminalforsogens arsrapport 2007,p.60)

Persoanele dependente de droguri pot urma programe pentru eliberarea de drog, programe specifice pentru dependenții de alcool, programe pentru reducerea riscurilor, precum și programe motivaționale.

În fiecare unitate de detenție sunt implementate programe de consiliere pentru consumatorii de canabis, dar și programe de tratament cu metadonă. Sistemul penitenciar danez pune la dispoziția persoanelor private de libertate 3 unități de tratare a dependenței de droguri, 2 unități contractuale, 17 unități de import (6 dintre aceste destinate dependenților de alcool și 11 pentru cei dependenți de alte droguri), o unitate de muncă și 7 pensiuni.

Unitățile pentru tratarea dependenței de droguri sunt unități pentru deținuții care doresc să-și ispășească pedeapsa într-un mediu fără droguri. Persoanele private de libertate sunt atât persoane care au avut probleme de dependență, cât și persoane fără astfel de probleme. În aceste unități intervenția socială nu este una specială, dar relația dintre personal și deținuți este mai relaxată și gradul de libertate este mai ridicat față de o închisoare normală.

Unitățile de import sunt menite persoanelor private de libertate care au probleme de adicție. Intervenția socială poate fi definită ca tratament. Modelele de tratament întrebuințate sunt modelul Minnesota (cei 12 pași) și comunitățile terapeutice. În aceste modele de tratament asistentul social în colaborare cu psihologul și preotul este cel care oferă consiliere de specialitate și organizează grupuri de suport.

Unitățile de muncă de după eliberare sunt menite deținuților cu diferite probleme sociale, mulți dintre ei având serioase probleme legate de consumul de droguri. Deținuții sunt referiți atât din închisorile locale, cât și din unitățile de contract/import. (Pesersen, Mads, p.3)

Tot din 2007, Serviciul Închisorilor și Probațiunii și-a mărit eforturile în eficientizarea programelor prin care deținuții își pot găsi o slujbă imediat după terminarea executării pedepsei. Pentru atingerea acestui scop, asistenții sociali conlucrează cu școlile vocaționale și cu o rețea națională a managerilor de unități lucrative, High Five, care angajează persoane proaspăt eliberate din sistemul penitenciar. (Kriminalforsogens arsrapport 2007, p.61)

IMPACTUL PROGRAMELOR DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ

În afara acestor programe, asistenții sociali desfășoară activități specifice lucrului cu minoritățile etnice, în special minoritatea arabă, mediind relația dintre aceștia și autoritățile statului în ceea ce privește acordarea de azil politic, dacă situația o impune.

De asemenea asistentul social urmărește îndeaproape persoana privată de libertate care a fost liberată condiționat, având putere de decizie în ceea ce privește revocarea ordinului și reîntoarcerea acestuia în instituția de detenție dacă situația o cere.

Acestea sunt în linii mari programele de asistență socială derulate în ultimii doi ani în instituțiile corecționale deneze.

În partea a doua a lucrării vom vedea care a fost impactul acestor programe asupra persoanelor private de libertate și desemenea care este percepția deținuților din penitenciarul Iași și Bacău în ceea ce privește activitatea asistentului social din penitenciar.